

María Reimóndez

NEUTRALITASUNAREN IFRENTZUA

NEUTROTZAT AURKEZTEN DENA, EGIAZ, IDEOLOGIA NAGUSIAREN KONPLIZEA DA

Gozamen aparta bezain deskribatzeko zaila dakar, norbaiten hitzak irakurri edo entzun ostean, zera pentsatzeak: "Horixe zen neu aurreko hartan azaltzen saiatu nintzena!". Idazlea eta itzultzailea da María Reimóndez, eta galegoz aritzen da, hizkuntza ez-hegemoniko batean. *Match* egiteko aukera handiak zeuden, eta bete ziren. Hona hemen Consonni argitaletxearen bulegoaren epelean aipatu genituenak.

 DANELE SARRIUGARTE MOCHALES DANI BLANCO / ARGIA CC BY-SA

Nola iritsi zinen itzulpengintzara?

Hizkuntzak eta idazketa interesatzen zitzaizkidalako. Ez neukan halako ideia zehatzik buruan. Nire familiak ez du ikasketarik maila horretan, ni naiz unibertsitatera iritsi den lehen belaunaldia, eta, filologia eta itzulpena zer izan zitezkeen alderatuz, gehiago erakartzen ninduen itzulpenak: horrela, abstraktuan. Baina zorte handia izan genuen, irakasleek ikuspegi berritzaileak zituztelako hainbat konturen inguruan.

Nola oroitzen duzu ikasketen garaia?

Vigoko Unibertsitateko itzulpen-ikasketen bigarren promoziokoa naiz: hasi nintzenean, ikasketak eraikitze-bidean zeuden oraindik. Horrek bazituen de-

sabantaila batzuk: hainbat greba egin behar izan genituen, ez geneukalako irakasle galego-hiztunik (ez zituztelako bilatzen), baina, beste alde batetik, irakasleak gazteak ziren, lan-mundutik zetozen, filologietatik, eta bolada eferbeszentea izan zen hainbat zentzutan.

Bestelako ikuspegieta sartu aurretik, Mendebaldeko itzulpen-teoria tradizionalari buruz galdetu nahi nizuke. Halakoetan, itzultzaileon (ustezko) neutraltasuna, gardentasuna eta ikusezintasuna baloratzen dira. Zein da ikuspegi horien arazoa?

Beti gertatzen den moduan, une historiko berean gauza batzuk modu sinkro-

nikoan eta elkarren ondoan bizi dira, nahiz eta bestelako elkarbizitza bat izan behar luketen. Hau da: zenbait ikuspegi atzean utziak behar genituzke jada. Zientzian ere, neutraltasunaren eta objektibotasunaren ikuspegi hori, bada mende bat ezeztatu denetik, eta erakutsi da neutrotzat eta gardentzat aurkezten dena, egiaz, ideologia nagusiaren eta bostere-egituren konplizea dela. Oso labur esanda, horregatik dira hain problematikoak Mendebaldeko itzulpen-teoria tradizionalak esaten diegunak.

Teoriak dira, baina efektu materialak dituzte.

Bai, era askotakoak. Pare bat aipatuko ditut: batetik, emakumeak baztertzan

María Reimóndez

LUGO, GALIZIA, 1975

Idazketan, poesia, narratiba, saioa eta haur-gazte literatura landu ditu oparo, eta hainbat sari jaso. Itzultzaile gisa, hamaika lan galegora ekar-tzeaz eta interprete gisa jarduteaz gainera, doktore-tesia egin zuen, Galiziako testuinguruan egin diren itzulpen feminista eta postkolonia-lak aztertuz. Kolektiboki ere jarduten da, ugari: AGPETI itzultzaile eta inter-preteen elkartearen sortzaileetako bat izan zen, eta A Segá eta Impli-cadas no Desenvolvimento kolekti-boetan parte hartzen du.

dira prestigiozko itzulpenetik, hau da, literatur itzulpenetik; bestetik, esku-hartzeak egiten dira askotariko tes-tuetan –ez soilik literaturan–, eta sub-jektu disidenteei edo postkolonialei bortizkeriak jasanarazten, jatorrizko testuetan agertzen ez zirenak.

Zu zeu beste teoria batzuetan oinarritzen zara bai itzultzeko bai idazteko. Hitz egingo zeniguke pixka bat itzulpen-teoria feminista eta dekolonialen ekarpenaz?

Bi espazio teoriko handi horien bar-ruan, badira ildo batzuk: besteak beste, eta esan bezala, aztertu izan da zer-nolako presentzia duten emaku-meeek itzulpengintzan oro har, eta zer zeregin izan duten itzulpengintzak eta interpretazioak tresna kolonial gisa. Bestalde, hizkuntzen fluxuak azter-tzen dira, bai eta zer eragin duten ere. Esate baterako, emantzat jotzen dugu ingelesa dela munduko *lingua franca*, baina begiratzen baduzu zen-bateko diru-sarrerak sortzen dituen ingelesaren irakaskuntzak herrialde anglofonoetatik kanpo, hainbat milioi-tako negozioa da. Eta horiek ere fluxu kolonialak dira. Gero, ez dut honetan sakonduko, baina datuen kolonizazioa edo erauzketa, hori guztia estu lotuta dago itzulpenarekin.

Bestalde, interpretazioaren arloan ere oso agerikoa da hau dena. Komu-nikazio-prozesuan zeure gorputzare-kin parte hartzen duzunean, horrek ondorio asko ditu: zer-nolako eragina duen azentuak, ahotsak... Interpre-tazioaren teoriak itzulpen-teoriak baino berriagoak izan arren, halako ikuspe-giak ezartzeko espazio guztiz ageri-koak iruditzen zaizkit. Konputazioan eta ez dakit zertan ibiltzen diren, baina, berez, interpretazioan seku-lako lana egin liteke hainbat auzi be-rrikusten: genero-indarkeria, laneko jazarpena, emakumeak edo subjektu ez-hegemonikoak diren interpreteen gutxiespena...

Kanpotik ikusita, irudipena dut Galizian txertatu samar daudela itzulpenaren teoria berritzaileagoak, ikasketetan behintzat.

Badira hogeitaka urte unibertsitatean irakasle ibili nintzenetik, eta bolada labur-laburra izan zen, baina harre-mana daukat haiekin oraindik, AGPE-TIren sortzaileetako bat izan bainin-

tzen, eta etengabeko elkarerraginean aritzen gara beste kide batzuekin eta ikertzaileekin. Ez dugu uzten ekar-pen horiek ahaztu daitezen, eta bada-go hor jende-multzo bat hori lantzen diharduena gaur egun ere: eskoletan aipatzen dute, etab. Beraz, oinarri bat da, itzulpen-teoriari buruz dauka-zun ezagutzaren parte bat. Eutsi egin behar zaio, noski; ez da ezerezetik sor-tzen. Eta esango nuke argitaletxeetan ere positibotzat jotzen dela.

Zuk hala bizi izan duzu?

Neure kasuan behinik behin, preseski itzultzaile feminista naizelako jotzen dute nigana zenbait argitaletzek. Haur eta gazte literaturaren adibidea aipa-tuko dizut. Batzuetan, album ilustratu baten eskubideak erosten dituzte mar-razkiak asko gustatzen zaizkielako, baina agian testua ez hainbeste, edo problematikoa iruditzen zaie. Duela gutxi, adibidez, lanbideen liburu bat itzuli nuen, dena femeninoan. Hasie-ran bazeuden halako kutxa huts bat-zuk, eta zera azaldu nuen: “persona” eta “lanbidea”, galegoz, femeninoak dira biak, orduan dena femeninoan agertuko da. Zein zen beste aukeren arazoa? Ba liburu ilustratu bat zenez, ez nuela generoa itxuraren arabera esleitu nahi. Zer, ile luzea badu neska da, eta bestela ez? Okerragoa irudi-tzen zitzaidan. Mekanikaria, adibidez, femeninoan izendatzen da, bibotea izan arren. Aldi berean gauza asko iraultzeko bidea ematen zidan.

Adimen artifiziala fuerte sartu da itzulpenaren arloan. Nola ikusten duzu?

Egoera paradoxikoa da oso. Alde ba-tetik, itzulpena inoiz baino ikusgar-riagoa da. Jendeak badaki badagoela gauza bat itzulpena deitzen dena, eta berdin du zure egunerokoan hizkun-tza bakarra erabiltzen baduzu ere, mundu guztiari sortu diote halako premia bat, edonork edozer itzul de-zakeela inongo ahaleginik egin gabe. Orduan, esan bezala, itzulpena inoiz baino ikusgarriagoa da, inoiz baino es-kurago dago, baina egiaz, inoiz baino ikusezinago da: izan ere, prozesua ez da ikusten. Gauza bat eman eta beste bat jasotzen duzu, tartean zer gertatu den jakin gabe. Jendea ez da ohartzen prozesu bat dagoenik, ezta prozesu hori nondik abiatzen den ere. Hori ez da komunikazioa.

Horren harira, kasu paradigmatico bat aipatu nahi nuke, ingelesarekin ere antzekoa gertatzen baita. Zer gertatu da Zelenski eta Trumpen artean? Hizkuntza berean ari zirela uste zuten, baina ez. Aldiz, nor bere hizkuntzan aritu izan balira, eta tartean interprete profesional bat egon balitz, egoera ez litzateke hainbeste berotu izango. Trump handiputza da, hori argi daukagu denok, baina zu birtartekaritza linguistikoan ari zarenean, badakizu, adibidez enpresa-gizon espainiar batek biraoak sartzen baditu denbora guztian, eta zuk alemanera itzuli behar baduzu bere jarduna, ez dituzula irainak itzuliko, zerren gaztelaniaz halako hitz gordinak normalak izan daitezke komunikazio-testuinguru horretan, baina alemanez ez, eta aleman-hiztunarentzat oso bortitza izango litzateke.

Adimen artifizialera itzulita, badago beste arazo nagusi eta nabarmen bat: makina hauek denak, ente super konputazional hauek, hegemoniaren oinarrien arabera prestatuta daude.

Ildo horretatik, kritiko mintzatu zara

Galiziako Gobernuaren proiektu batekin, Nós izenekoa: jendeari eskatu diote bere ahotsa grabatzeko galegoz hitz egiten, adimen artifiziala elikatu ahal izateko.

Hizkuntza ez-hegemonikoaren kasuan, kontuz ibili behar dugu aurrerabideari buruzko ideiekin. Gogora datorkit nola ibili ziren Galizian, aurrerabidearen izenean, urtegia urtegiaren gainean egiten. Galizian, mila erreken lurraldean, zer-eta bi mila urtegi eta mini-zentral egin zituzten. Orain ideia hori deseraikitzen hasi da, baina Nós proiektuaren kasuan antzekoa da.

Aurrerabidearen ikuspegi bat saltzen digute, eta kasu zehatz honetan oso makurra da, hizkuntzak zeharkatzen duelako, eta gurean hizkuntza da identitate bat izatea ahalbidetzen diguna, eta baita geure euskarria ere, komunitate gisa. Eta esaten dizute: nola ez da ba galegoa eskura egongo tresna ho-

rietan guztietan? Zure aurrerabidearen neurgailu moduko bat da. Aitzakia hori baliatzen dute, jendearen ekarpenak behar dituztelako makinak galegoz ere egin dezan, baina nik, egia esan, ez ote dudan nahiago makinak ni ez ulertzea. Nire azken obran, Izaki osoen trilogian, ustez hizkuntza bakarra existitzen da, baina beste hizkuntzek lurpean iraun dute, eta hortxe datza iraultza: fikziozko etorkizun distopikoan, makinek ezin ulertzea eta eskuz idaztea bilakatzen dira babesleku.

A casa do amo (Ugazabaren etxea) liburua argitaratu berri duzu, galizierazko literaturako diskurtso kolonial eta arrazisten analisia.

Niretzat, hasteko, garrantzitsua zen gai honi heltzea, eta kolektiboki ohartzea gai honi eutsi behar diogula eta gogoe-ta-prozesu kolektibo bat egin behar dugula; halaber, beste begirada batetik aztertu nahi nuen literaturaren historiografia. Eta uste baino sorpresa gehiago daude. Beste adibide bat aipatzearen: literatur kanona emakumeen edo disidentzien ikuspegitik aztertzen dugunean, goitik behera aldatzen da; emakumeek galegoz idatzitako literaturari erreparatzen zaionean, maiz literatura galegoaz egiten diren baieztapen orokortzaileak funtsik gabe geratzen dira,

edo ez dute bat egiten obrek. Ba,

“
Itzulpena inoiz baino ikusgarriagoa da, inoiz baino eskurago dago, baina egiaz, inoiz baino ikusezinago da: izan ere, prozesua ez da ikusten”

kasu honetan, antzera: liburuan diskurtso kolonialaren adibideak aurkezten dira, baina baita horren kontrakoak ere. Maiz, pentsatzen da hau gai moderno bat dela, iritsi berria, eta lehen jendea ez zela enteratzen. Hala, iraganeko pertsonak arrazistak izatea justifikatzen da, hori normala zelakoan; ba ez, ez zen normala, garai berean beste ahots batzuk beste kontu batzuei buruz ari ziren eta. Hori guztia berrikusi behar da, eta baieztapen hutsaletatik atera, hutsala ez dena argitara emateko.

Adibidez?

Oso garrantzitsua da zenbait gauza normalizatzeari uztea, une guztiz kritikoa gaude-eta. Gure kasuan, mugimendu politikoak eta hizkuntzaren aldeko mugimendua bera klase popularren eta emakumeen aldean egon dira beti, eta kontuan hartuta gaur egungo egoera zein den, alegia, kontuan hartuta diskur-

tso arrazistak izugarri hazten ari direla, eskuin muturra gizartean loratu dela, ez soilik egiturak arrazistak direlako eta indarkeria sinbolikoa dagoelako, ezpada arrazakeria pertsonen egunerokoan askoz presenteago dagoelako, ba, eskura ditugun tresna guztiak erabili behar ditugu. Eta horretarako, lehenik eta behin, analisi bat behar da.

Harrera beroa jaso du liburuak.

Bai, hainbeste ezen agortu egin den hilabete gutxi batzuen buruan. Edizio txikia zen, baina bada zerbait, saio baten kasuan, hilabete eskas batzuen ostean zirkulaziotik kanpo egotea jada. Ea berrargitaratzen den. Bestalde, asko aipatu da, eta irudipena dut jendea halako zerbaiten zain zegoela, oinarri baten zain, hortik abiatuta ekiteko, eztabaidarekin jarraitzeko.

Pertsona zurion zereginaz-eta hitz egiten denean, nik argi daukat erabili egin behar dudala sistema honen barruan daukadan posizioa. Jakin badakit, liburu hau idatzi eta argitaratu ahal izan badut, neure posizioagatik izan dela, eta interesatzen zaidana da liburuak, gero,

beste leku bat irekitzea. Jada hor dauden espazio batzuetatik elikatu da nire lana, eta aitortza egin behar zaie espazio horiei eta kide arrazializatuiei. Liburuak, berez, jende zuriarentzat da, gogoeta egin dezagun, eta gogoeta horretatik abiatuta jabetu gaituzten inguruan nor daukagun eta zertan dabilzan.

Pertsona zurioi dagokigu lanketa hori egitea.

Liburuan bertan azaltzen dudan moduan, menderakuntza-egoeran dagoen pertsonak ez dauka pedagogia egiteko inongo derrigortasunik; kontrara,

zeuri dagokizu informazioa biltzeko, zeure burua janzteko eta entzuteko ardura. Eta liburu honek ere ariketa hori proposatzen du: irakurri testu hauetako batzuk, eta jar zaitez institutuko ikasle baten azalean; pentsatu testu izugarri bortitz horiek irakurtzen dabilen neska arrazializatu bat zarela. Adimen artifiziala elikatzeke ahotsak grabatu ordez, has gaituzten parean daukagun jendeari jaramon egiten, eta ez daitezela sentitu bizi diren komunitatetik baztertuta. Nahi baldin baduzu Galiziako jende arrazializatuak galegoz hitz egitea eta bere hizkuntza-komunitateko kide oso sentitzea, ezin dituzu zenbait testu zabaldu modu akritikoan. Testu horiek irakur ditzakezu, noski, zenbait gauza azaltzeko, baina ezin diozu, adibidez, Día das Letras Galegas [Galizierazko Letren Eguna] eskaini Florencio Delgado Gurriarán bezalako bati [2022an eskaini zioten, hain zuzen], zeinak gauza lazgarri batzuk idatziak baititu. Ez al dago omentzeko moduko jende aproposagorik? Garrantzitsua da prozesu hau zabalteza, eta badirudi badagoela interesik bide hori ibiltzeko. ●

Apirilekoa, kalean!

EUSKARA IKASLEA ZARA? IRAKASLEA?

- EUSKARAZ IRAKURTZEKO OHITURARIK EZ DUTENENTZAT
- BALIAGARRIA EUSKARA IRAKASLEENTZAT
- 10 ZENBAKI URTEAN

Egin harpidetza aizu.eus atarian. Harpidetza digitala, paperezkoa edo digitala+paperezkoa.